PRISONER-TORTURER: AN UNSTABLE BINARITY IN THE NOVEL GHERLA BY PAUL GOMA

Suciu Camelia
PhD. Student, „1 decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract:The purpose of the present study is to analyse the relations between prisoner and torturer în Paul Goma's Gherla. The study is based on the balance between the structures of the inner states of the characters and the movements of these states under power's influence.The study follows the approach of Michel Foucault's Discipline and Punish The Birth of The Prison regarding prison and it's influence upon the society.As results of the study, there are few types of torturer's conciousness which influence the behaviour and the inner life of the prisoners: assimilated consciousness, fake-emphatic consciousness, labirinthine conciousness,subtile-experimental conciousness and educated conciousness.Upon these types rules the political system and as result of the "team work"of these issues is the knowledge , knowledge of each other'mind and soul and of the dark aspects of the political system.

Keywords:Paul Goma, conciousness, torturer, prisoner

A vorbi astăzi despre privarea libertății, de oricare fel ar fi ea, pare o temere neîntemeiată, în vreme ce sintagma ,,închisoare comunistă" evocă un simplu clieșu distopic al unei realități mult distanțate de ochiul unui cetățean al statului de drept - care, oricât de ironic ar suna în contextul altor vremuri, este un ,,om nou" educat în spiritul altor orizonturi culturale în care el pare că este propriul stăpân al traiectului existențial. Întemeiat pe discursul drepturilor funadmentale ale ființei umane, creat de Thomas Jefferson, statul de drept pare imun la intruziunile spiritului străvechi asiatic, al violenței gratuite și al inechității, dar, păstrând nota ironică, am putea spune că ,,istoria se repetă", acea istorie a omului ca imagine universală a binarității ,,prinț și cerșetor".

Elementul cel mai important al sistemului totalitar era exercitarea puterii, iar închisoarea a devenit mediul potrivit și necesar aplicării diferitelor strategii de manifestare a ei.Joe Sim[1] în *Punishment and Prisons* afirmă că ,,for those who have ruthlessly (and in many ways, hopelessly) governed the society in the last three decades, the iconic and symbolic presence of the prison is paramount"[2] prin urmare închisoarea a devenit un simbol puterii deținute de regimurile politice totalitare.În *A supraveghea și a pedepsi Nașterea închisorii* (1975), Michel Foucault susține în legătură cu statutul puterii că ,,este nevoie, în fond, să se admită că puterea mai curând se exercită decât se posedă, că nu constituie ,,privilegiul" dobândit sau păstrat al clasei dominatoare, ci efectul de ansamblu al pozițiilor strategice pe care aceasta le ocupă-efect pe care-l manifestă și adesea îl prelungește poziția celor dominați."[3] Atât Declarația Drepturilor din Statul Virginia, care a însoțit eliberarea de statutul colonial, cât și Declarația Dreputirlor Omului și Cetățeannului adoptată de Adunarea Constituantă a Revoluției Franceze (1789) au asociat în memoria istoriei drepturi precum dreptul la viață, libertate sau egalitate cu rezistența la opresiune. Prometeu, eroul lui Shelley (Prometeu descătulat, 1820), recunoalte

[1] Joe Sim, *Punishment and Prisons, apud* Deborah H.Drake, *Prisons, Punishment and the Pursuit of Security,* New Tork,Palgrave Macmillan,2012,p.18
[2] Pentru cei care fără milă(și în multe feluri, fără speranță) au condus societatea în ultimele trei decenii, prezența iconică și simbolică a închisorii este de maximă importanță (traducerea noastră)
[3] Michel Foucault, *A supraveghea și a pedepsi Nașterea închisorii*, București, editura Paralela 45, 2005, p.34.

BDD-A27502 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:11 UTC)

că slăbiciunea sa este de vină pentru tirania lui Jupiter. Această polaritate a puterii implicată în relația victimă/ opresor caracterizează și relaționarea deținut-torționar în temnițele totalitare.Permanenta pendulare între aparența și esența puterii, între cine posedă puterea cu adevărat și cine este supus manifestărilor acesteia acționează atât asupra trupului cât și, mai ales, asupra sufletului actanților. În același volum, Michel Foucault vorbește despre o ,,genealogie a ,,sufletului" modern"[4] am ptuea spune noi un ,,suflet al închisorilor", Foucault susținând că ,, pur și simplu sufletul există, are o realitate , e produs în permanență în jurul, la suprafața și în interiorul corpului prin funcționarea unor puteri ce se exercită asupra celor supravegheați, în curs de formare sau ținuți din scurt."[5] În categoria celor supravegheați sau controlați prin biotehnologii se înscriu atât deținuții cât și torționarii, atât sufletul unui deținut cât și cel al unui torționar fiind supuse acelorași procese de ,, monitorizare" ,,puterea nu se aplică pur și simplu ca o obligație sau o interdicție asupra celor care ,,nu o au", ea îi învestește, trece prin și dincolo de ei, se spriină pe ei așa cum și ei la rândul lor, în lupta împotriva puterii se sprijină pe punctele de contact în care puterea își face simțită prezența asupra lor"[6] Aceste ,,puncte de contact" între putere și și țintele acesteia reprezintă forme prin care se reconfigurează raporturle deținut-torționar.Această reconfigurare a raporturilor se realizează la nivelul ,,sufletului modern"[7] a cărui genealogie este astfel descrisă de Foucault:,, realitatea istorică a acestui suflet, care, spre deosebire de sufletul reprezentat de teologia creștină, nu se naște păcătos și punisabil, ci e mai curând produsul procedurilor de pedepsire, supraveghere, ispășire și constrângere"[8]Cu alte cuvinte lumea interioară a actanților temnițelor totalitare, deținuți și torționari, se construiește și se deconstruiește sub influența manifestărilor puterii.

Puterea este legată de ceea ce poate face mintea prin intermediul trupului, dar ,,corpul nu devine forță utilă decât dacă este în același timp corp productiv și aservit."[9] Care este trupul-putere al temniței? Torționarul. Dar acesta ar fi latent dacă nu ar exista o metodă prin care el să devină productiv, să creeze acel ,,om nou" atât de necesar sistemului.Motorul care-l determină să iasă din starea de latență este faptul că trupul este aservit sistemului politic al vremurilor. Prin conexiunea dintre aservire și manifestarea productivă a puterii se naște ceea ce am numit un ,,suflet al închisorii," acel ,,suflet modern,, despre care vorbește Foucault. Ca urmare a demarării proceselor acestui sistem are loc și o mișcare a raporturilor dintre deținuți și torționari, iar această mișcare ia naștere în urma apariției unor valențe ale conștiinței torționarilor, valențe care devin mijloace de reconfigurare a raporturilor deținut-torționar.

În vederea identficării acestor valențe ale conștiinței și definirii unor tipologii ale acestor valențe, vom supune studiului romanul *Gherla* de Paul Goma, roman încadrat de Andrei Simuț în ,,prima tipologie de reprezentare a comunismului, cea distopic-satirică,"[10] despre care afimă: distopiile românești se referă la prezentul utopiei socialiste, situând în contemporaneitate coșmarul, respectând ideea formulată concis de regizorul Lucian Pintilie, cum că infernul este aici și acum"[11]

Romanul lui Paul Goma propune o imagine pe care nici măcar nu putem să o proiectăm în mintea noastră, universul personajelor fiind ,,un infern general și omnipotent,[12] în vreme ce

[4] Ibidem, p.36.
[5] Michel Foucault, op.cit. ,p.36.
[6] Ibidem, p.34.
[7] Michel Foucault, op.cit. ,p.36.
[8] Ibidem, p.37.
[9] Michel Foucault, op.cit. , p.33.
[10] Andrei Simuț, *Prima tipologie de reprezentare a comunismului. Câteva considerații,* http://www.cesindcultura.acad.ro/images/sesiune22mai/Interventii%20cercetatori%20postdoc_22%20mai%202015/Simut%20Andrei.pdf (accesat la data de 18 Octombrie 2017)
[11] Ibidem, p.2.
[12] Ruxandra Cesereanu, *Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste,* București, Editura Polirom, p.196.

BDD-A27502 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:11 UTC)

interiorul nostru refuză să creadă că același om de care ne lovim astăzi pe stradă și-a pierdut cândva reperele existențiale pășind afară din sfera definiției ființei umane. Pe de o parte, este imaginea torționarului dezumanizat până la un punct în mod voit, iar, pe de altă parte, este imaginea deținutului închisorii comuniste, omul care se dezumanizează ca urmare a inversării raporturilor sociale normale, toate aceste schimbări având loc în spațiul carceral, acel infern al prezentului universal al temniței..

Un aspect important de de-a lungul timpului și să-și ,,modernizeze metodele" așa cum observă Michel Foucault în *A supraveghea și a pedepsi, Nașterea închisorii:* ,,caznelor ce distrug corpul trebuie să le ia locul o pedeapsă ce acționează profund asupra simțirii, gândirii, voinței, înclinațiilor"[13] Deținutul este nevoit să se adapteze diferitelor metode ale torționarului, dar există și momente în care întâlnirile dintre cei doi restabilesc raporturile anterioare și reconfigurează relaționarea deținut-torționar. În romanul *Ghela,* se regăsesc mai multe momente în care se echlibrează, am putea spune, relațiile dintre actori, iar această echlibrare se realizează pe baza existenței anumitor tipologii ale conștiinței torționarului: ,,Vine o clipă în care anchetatul și anchetatorul încetează de a mai fi doi dușmani, doi combatanți, doi adversari:nu se mai înfruntă, nu mai încearcă să-l înfrângă, distrugă, înșele pe celălalt, ci ajung să colaboreze, se străduiesc împreună să găsească o soluție, să iasă la un liman."[14] Există un punct de echilibrare a rapoturilor deținut-torționar ce ține de factorii extrinseci care acționează asupra sufletului ,,sufletul, efect și instrument al unei anatomii politice, închisoarea trupului"[15]

Prima echilibrare a raportului deținut-torționar este trecerea de cealaltă parte a baricadei: deținutul devine turnător. Asistăm deci la o degradare a celui investit inițial cu aureola martirajului: conștiința omului care tinde spre corectitudine, spre a face ceea ce este corect și demn, este contaminată de răul universului carceral, deținutul devenind el însuși călău pentru cei din grupul căruia aparține.Avem a face deci cu o restabilire a raporturilor deținut-torționar prin intermediul valenței conștiinței asimilate.Un exemplu al acestei valențe a conștiinței este deținutul Barbu, care devine în ochii celorlalți deținuti un protejat al torționarului: ,,Barbu își imagina că are mai multe drepturi pentru că era copilul lui Goicu. Așa li se spunea în Gherlă turnătorilor cu condicuță ,,Copiii lui Goicu."[16] Este, în observația cu privire la statutul lui Barbu, un element important legat de trăsăturile conștiinței asimilate și anume faptul că Barbu ,,își imagina" că prin trecerea sa de cealaltă parte ajungea să se bucure de anumite privilegii de care ceilalți deținuți erau privați.Așadar această echilibrare a raporturilor deținut-torționar nu are un fundament solid . Acest tip de relaționare ia naștere în urma unor compromisuri, rezultate ale unor calcule nerealiste, puțin probabile și până la urmă irealizabile. De ce nu aveau rezultatul dorit astfel de raporturi? Pentru că asupra tuturor, deținuți sau torționari se abătea incertitudinea.

Încertitudinea este rezultatul instabilității interioare a insului. Imposibilitatea echilibrării individului în cadrul social, permanența sentimentului de frică, frica de a nu fi luat în vizor, de a nu fi tu cel care urma să fie supus pedepsei, lipsa de odihnă, toți acești factori dezechilibrau ființa și propria conștiință astfel încât deținutul sau chiar torționrul era pus în imposibilitatea de a empatiza realist cu ceilalți.

Un alt tip de echilibrare a raporturilor deținut torționar este acela al relaționării cu o conștiință fals-empatică. În acest caz, intervine senzația existenței unei relații de colaborare între cei doi pe baza principiilor umane, a înțelegerii situației în care este celălalt prin relaționare empatică, iar modul în care se dialoghează lasă impresia unei negocieri în folosul celuilalt pentru a-i ușura situația, pentru a găsi împreună soluția care să aibă cele mai puține

[13] Michel Foucault, op.cit. , p.22.
[14] Paul Goma, *Gherla*, București, Editura Humanitas, 1990, p.22.
[15] Michel Foucault, op.cit. ,p. 37.
[16] Ibidem, p.26.

BDD-A27502 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:11 UTC)

efecte negative. Toate aceste negocieri ale situației în vederea găsirii soluției optime sunt elemente de suprafață care duc la o falsă cordialitate, o falsă empatie care are totuși un efect semnificativ asupra deținutului, cel puțin asupra moralului său, faptul că a fost ascultat, doleanța lui a fost ascultată și cel puțin aparent i s-a creat iluzia că celuilalt îi pasă.Acest mod în care unui deținut i se ascultă dorința, ba, mai mult, i se cere părerea cu privire la modul de execuție a pedepsei, este consultat pentru a găsi o soluție, devine un centru de echilibrare a relațiilor și, chiar dacă este unul fals, el există.Un asfel de exemplu de îmblânzire a raporturilor deținut-torționar prin relaționarea cu ajutorul conștiinței fals-empatice este momentul în care torționarul Tudoran îl pedepsește pe Nandi, deținutul care, datorită bătăilor repetate, nu mai poate fi lovit în anumite părți ale corpului: ,,Și acu ce dracu fac, un' să dau că nu mai am loc?" zice Tudoran -,,Nu puteți printre?" întreabă Nandi. -,,Păi da,să stau să calculez, să ne prindă săptămâna ailaltă? Hai mai bine să ți le dau la palmă!" -,,Nu" zice Nandi. (...) -,, Bine și fii atent că-s zece de toate" zice Tudoran -,,Le numeri tu ori le număr eu?" -,,Numărați-le 'mneavoastră!"[17] O altă observație care demonstrează echilibrarea raporturilor printr-o conștiința fals-empatică este momentul în care ,, În sfârșit, pe la a cincea lovitură, Tudoran zice - ,,Mușchii moi mă, să nu te rup"[18] , inspirând deținutului martor observația: ,,Tudoran n-avea niciun interes să-i atragă atenția unui bandit de deținut să lase mușchii moi, interesul lui de SEE ar fi fost să-l facă pe deținut să-i încordeze."[19] Tocmai această prezență a torționarului Tudoran care iese din tiparul celor din breasla sa este modalitatea prin care deținuților li se păstra iluzia speranței că valorile umane încă primează, cel puțin la nivelul conștiinței. Asistăm aici la o rescriere a scenariului carceral: deținuții aveau deja binestabilit ritualul reeducării, ritual în care se conturase imaginea motorului punitiv, a torționarului, în așa fel încât normalitatea umană părea anormalitate. Am putea spune că deținuții trăiau într-o lume distopică, lume ale cărei baze erau situate la nivelul conștiinței și al realaționării sinelui cu lumea, acest tip de comunicare fiind mediat de imaginea torționarului proiectată la nivelul psihicului deținuților. Unica realitate în care omul se poate refugia indiferent de contextul extern fără ca altceva sau altcineva să-l perturbe este lumea sa interioară, or funcția de bază a detenție totalitariste este destabilizarea acelei realități a eului prin reconfigurarea raporturilor cu sinele și cu lumea.

O altă modalitate prin care se restabilesc raporturile deținut -torționar este existența unei valențe a conștiinței labirintice ale torționarului .Ceea ce numim conștiință labirintică este de fapt amalgamul de satisfacții personale, vicioase, născute în mintea torționarului în momentul în care acesta primește puterea. Acesta este un detaliu foarte important în ceea ce privește relaționarea deținut-torționar: puterea sau, mai exact, iluzia puterii posedate despre care vorbeste și Michel Foucault, manifestările puterii în cacest caz devin forțe care atrag torționarul și conștiința acestuia într-un labirint al falselor privilegii. Puterea se manifestă prin pedeapsa deținutului, dar aceasta nu este resimțită de către deținut la nivelul cognitiv, datorită faptului că acesta conștientizează situația în care se află conștiința torționarului. Ce lipsuri din viața personală a torționarului sunt înlocuite prin satisfacția pedepsei, prin împuternicirea de a disciplina? Iată un portret impecabil care definește acel torționar ,,posesor" ale conștiinței labirintice. ,,Petrică Goicu trăia din plin, cu toată ființa, misia lui de reeducator, se dăruia total, ardea cu flacără înaltă pe altarul închisorii Gherla"[20] Care este labirintul în care conștiința lui Goicu este prinsă? Propria lui vanitate, mândria prin filtrul căreia fiecare disciplinare este ridicată la rangul de indispensabilitate, de misiune absolută. Goicu nu este însă conștient de faptul că acele pulsiuni interioare care-l mână și-l înflăcărează nu sunt altceva decât trăirile unui om obișnuit incapabil de a-și depăși propria condiție și totodată

[17] Paul Gomaop.cit., p.35.
[18] Ibidem, p.36.
[19] Paul Goma, op.cit. , p.36
[20] Paul Goma, op.cit. , p.47.

BDD-A27502 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:11 UTC)

incapabil să-şi stabilească limitele.Ceea ce caracterizează o astfel de conştiinţă este iprevizibilul, un duşman categoric al deţinuţilor. Incertul, imprevizibilul stăpâneau lumea interioară a deţinuţilor şi înrădăcinau foarte bine teama - ,,instrumentul" de bază al reeducării: ,Fiindcă se uita la Nandi, eram sigur că peste o secundă sau peste două (sau peste o zecime) o să mă plesnească pe mine. Dar *unde?*Încercam să ghicesc. În plină figură, cu o directă? Tot sub ureche ca pe Nandi? Un upercut la plex? Un şut sec în rotulă? (specialitatea c asei, aşa se spunea). Pe măsură ce secundele treceau şi lovitura aşteptată nu mai venea ... Nu mai puteam îndura, aşteptarea e îngrozitoare, mai distrugătoare decât ... ceea ce urma să vină."[21] Acest joc al imprevizibilului loviturii s-a proiectat în conştiinţa deţinutului producând dezechilibrul scontat. În acest fel s-a construit un labirint al emoţiilor ce duc la dezintegrare psihică, altfel spus, era sabotată gândirea, iar modul în care aceasta îşi pierdea echilibrul nu este altceva decât efectul scontat de conştiinţa labirintică a torţionarului, care, deşi prins în propria capcană prin dezumanizare, continuă să atingă scopuri ţintite departe de limitele cunoaşterii. Totuşi, în timp, deţinutii devin conştienţi de labirintul torţionarilor care deţin un atfel de tip de conştiinţă: ,, Cine putea pătrunde în gândurile lui Goicu?[22]

Chiar dacă dominanţa torţionarului-şef este foarte importantă pentru deţinuţi, aceştia se mai confruntă şi cu alte tipologii de torţionari şi stabilesc alte raporturi la nivelul lumii interioare. Un aspect particular în acest sens poate fi reprezentat de torţionarul posesor al conştiinţei subtil-experimentale. Acesta reuşeşte să dezorganizeze lumea interioară a deţinuţilor pe baza aplicării ingenioase a tuturor tertipurilor învăţate de-a lungul timpului, el este vocea celui care a făcut şi a văzut multe, devenind oarecum o voce ,,înţeleaptă" a experienţei: ,,Şomlea, gardian bătrân, în uniformă de la înfiinţarea securităţii, stăpânea la perfecţie toate subtilităţile psihologice."[23] Acestor deprinderi nu le lipseşte mândria, vanitatea gardianului care simte nevoia de a epata, de a avea în permanenţă dovada superiorităţii şi controlului: ,,Intră Şomlea cel Bătrân, plutonierul (singurul dintre ofiţerii de serviciu din Gherla care purta brasardă cu OS –ca nu cumva doamne fereşte, să fie luat drept un amărât de şef de secţie sau nici atât, judecând după grad)."[24] În consecinţă, deţinuţii au marcat şi onomastic reprezentarea conştiinţei subtil-experimentale prin adugarea poreclei ,,cel Bătrân" care face trimitere la vârsta şi experienţa incontestabilă a torţionarului. Efectul asupra deţinuţilor este de acestă dată previzibil, deţinuţii ştiau exact la ce să se aştepte din partea torţionarului, ba, mai mult, aceştia aveau un sistem de comunicare nonverbală receptată indirect prin diferite zgomote care prevesteau apropierea iminentă a procesului de disciplinare: ,,Am auzit deschizându-se, apoi cizmele, de neconfundat, ale lui Şomlea cel Bătrân, pe dușumeaua coridorului, apoi un pocnet din degete- o ,,chemare"."[25] Acest ritual acţionează la nivelul senzorial al deţinuţilor, fiecare organ de simţ este pus în gardă şi aşteaptă suntetele care pentru un om obişnuit nu ar însemna nimic, ba mai mult ar trece neobservate; aici, însă, acestea devin anticipări ale iminenţei.

Modelelor anterioare li se suprapune valenţa conştiinţei torţionarului intelectual. Aceasta reuşeşte să readucă psihicul deţinuţilor în linie dreaptă, restabileşte un oarecare echilibru psihic prin însăşi ideea de intelectual, deţinuţii simţind schimbarea prin contrast: ,,Bine crescut zic -,,Bună ziua,, Şomlea tresare gata să mă ia la poceală -,,Ce , te crez'jmecher?" Însă Istrate -,,Bună ziua domnu..." apoi se întoarce, ia de pe birou o hârtie, citeşte ceva, apoi rosteşte numele meu (pe care abia acum îl afla...). Nu glumea. Nu se prefăcea. Nu-şi bătea joc de mine .Şi el era bine crescut (...) Se vede cât de colo că e un adevărat intelectual, numai după cum ţine hârtia în mână, ceilalţi, alde Şomlea, Goicu, chiar şi Tudoran ar fi ţinut-o ca pe o bâtă ori ca pe o puşcă. Istrate, însă, fostul învăţător , intelectualul Gherlei avea deprinderea

[21] Ibidem, p.67.
[22] Paul Goma, op.cit. , p.70.
[23] Ibidem, p.178.
[24] Paul Goma, op.cit,p.148.
[25] Ibidem,p.187.

BDD-A27502 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:11 UTC)

hârtiei."[26] În acest caz, deținuții se confruntă cu masca aparenței: Istrate deține toate calitățile pentru a se comporta cel puțin civilizat, acest tip de torționar reușind să se transforme într-un fel de mit sau chiar enigmă, prin urmare, conștiința torționarului intelectual este o conștiință-enigmă. Contrar aparenței, deținuții nu reușesc să coreleze imaginea și comportamentul torționarului, bine stăpânite și creionate sub masca sobrietății și corectitudinii, cu relatările celorlalți deținuți care cunoscuseră forța distrugătoare și inumană a imaginii latente a torționarului: ,,ce legătură putea fi între poveștile înfricoșătoare spuse despre el, despre cruzimea lui rece, între răcnetele neomenești pe care le auzisem eu adineauri și acest domn bine îmbrăcat, cu uniforma lui curată, bine călcată, cu manșetele cămășii foarte albe, cu mâinile fine, cu obrazul deschis, bărbierit cu îngrijire?"[27] Imaginii angelice chiar i se suprapune imaginea demonică a tiranului.

Valențele conștiinței sunt creionate în mod cert sub masca puterii și, așa cum observă Michel Foucault, ,,puterea produce cunoaștere"[28], iar, în cazul relației torționar-deținut, cunoașterea este mijlocul prin care valențele conștiinței torționarului ies din starea de latență, cunoașterea fiind un bumerang al puterii prin care atât deținutul cât și torționarul devin conștienți unul de altul.

BIBLIOGRAPHY

Cesereanu, Ruxandra, *Gulagul în conștiința românească.Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste, Ediția a-II-a*,București, Editura Polirom,2005.

Drake, H. ,Deborah, *Prisons,Punishment and the Pursuit of Security*, New York,Palgrave Macmillan, 2012.

Foucault,Michel, *A supraveghea și a pedepsi. Naşterea închisorii*, București, Editura Paralela 45, 2005.

Ggoma, Paul, *Gherla*, București, Editura Humanitas, 1990.

Selejan, Ana, *Trădarea intelectualilor.Reeducare și prigoană*, București, Editura Cartea Românească,2005.

Simuț, Andrei, *Prima tipologie de reprezentare a comunismului.Câteva considerații*, http://www.cesindcultura.acad.ro/images/sesiune22mai/Interventii%20cercetatori%20postdoc_22%20mai%202015/Simut%20Andrei.pdf (accesat la data de 18 Octombrie 2017).

[26] Paul Goma, op.cit. ,p.p.196-197.
[27] Ibidem,p.196.
[28] Michel Foucault, op.cit., p.34.

BDD-A27502 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:11 UTC)